

<https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2026-69-03>
УДК 930:001.83:378.4(477.54-25:477.63-25)«197/202»

Олег Журба

доктор історичних наук, професор

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Просп. Науки, 72, 49045, Дніпро, Україна

E-mail: zhurba.oi@i.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7800-0743>

ДНІПРОВСЬКО-ХАРКІВСЬКІ ІНСТИТУЦІЙНІ ІСТОРІОГРАФІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ

Актуальність статті визначена необхідністю осмислення розвитку історіографічних студій останньої чверті ХХ — першої чверті ХХІ ст. Для вивчення проблеми обрана наукова оптика, спрямована на виявлення й аналіз харківсько-дніпровської комунікації, насамперед споріднених підрозділів. Основним методом став кількісний аналіз збірників кафедр історіографії, джерелознавства та архівознавства Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара та історіографії, джерелознавства та археології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Кафедра ДНУ з 1975 до 2022 рр. видала 28 випусків збірника, у яких було надруковано 21 статтю харківських колег. З 1995 до 2018 рр. кафедра ХНУ представила 17 випусків «Харківського історіографічного збірника», у якому виявлено 36 публікацій дніпровських історіографів. Динаміка взаємодії дозволяє виділити три періоди співробітництва. Перший (середина 1970-х — середина 1990-х рр.) відзначений невеликим рівнем взаємодії, яка виявилася у спорадичних контактах і публікаціях,

Як цитувати: Журба О. Дніпровсько-харківські інституційні історіографічні комунікації. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія»*. 2026. Вип. 69. С. 48–73. <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2026-69-03>

How to cite: Zhurba O. Institutional Communication Between Dnipro and Kharkiv in the Field of Historiography. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series History*. 2026. No. 69. PP. 48–73. <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2026-69-03> (In Ukrainian)

© Журба О., 2026

 This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

наявності лише дніпропетровського історіографічного збірника, професійній орієнтації насамперед на загальносоюзні осередки. Другий період (середина 1990-х — середина 2010-х рр.) став вершиною харківсько-дніпровської комунікації та характеризувався розквітом цих регіональних історіографічних осередків. Серед найвиразніших ознак — формування потужного кадрового потенціалу, поява «Харківського історіографічного збірника», перетворення періодичних видань обох кафедр на авторитетні історіографічні трибуни. Регулярно відбувалися читання, присвячені пам'яті видатних науковців В. І. Астахова та М. П. Ковальського. Третій період (з середини 2010-х рр.) припав на трагічні випробування, які в поєднанні з безперервним реформуванням вищої освіти призвели до істотного згорання історіографічних студій: припинилося видання наукових історіографічних збірників та проведення регулярних наукових читань, була закрита кафедра в ДНУ, значних втрат зазнали харківські колеги. За таких умов інституційні комунікації змінюються на особистісні.

Ключові слова: **історіографічні комунікації, українська історіографія, харківські історіографи, дніпровські історіографи, періодичні видання з історіографії.**

Природа наукового знання, зокрема й історичного, численні чинники його генези та розвитку, інституційні структури, теоретико-методологічний арсенал, кадровий потенціал та багато інших внутрішніх і зовнішніх причин і обставин завжди перебували в центрі уваги наукознавства. Водночас одним з найпотужніших стимулів та умов наукового поступу є неперервна, широка й вільна наукова комунікація, різноманітні форми і прояви якої залишаються, на мій погляд, одним з фундаментальних предметів осмислення розвитку як самої науки, так і її місця в соціумі. Сказане повною мірою стосується історії, а особливо історіографії, якій за призначенням «доводиться» розв'язувати ці питання.

Глобальні, національні, регіональні, осередкові та персональні ієрархії продукування історичного знання *a priori* вимагають встановлювати й аналізувати як вертикальні, так і горизонтальні комунікації на всіх цих рівнях, виявляючи механізми взаємодії, взаємопроникнення та їх наслідки.

Зрозуміло, не маючи ані претензії, ані сил, ані журнального обсягу для вирішення всього комплексу цих проблем, спробую поставити

питання наукової комунікації в регіональному вимірі. Перед тим варто зробити кілька попередніх зауважень щодо специфіки запропонованої теми та особливостей її вирішення. Насамперед це стосується змістовного наповнення поняття «історіографічні комунікації». У найширшому контексті, якщо «історіографію» розуміти як структури, кадри і праці представників дніпропетровського / дніпровського та харківського цеху істориків та механізми їх взаємодії, починаючи хоча б з післясталінського часу, то така постановка питання вимагатиме щонайменше дисертаційного розв'язання. У вузькому ж розумінні предметом «історіографічних комунікацій» стали різноманітні форми взаємодії історіографів зі споріднених наукових підрозділів: кафедри історіографії, джерелознавства та археології ХДУ (створена 1964 р., далі — КІДАХ) та кафедри історіографії, джерелознавства та архівознавства ДНУ (1972–2022, далі — КІДАД), які в другій половині ХХ — на початку ХХІ ст. значною мірою визначали розвиток, характер, зрештою, реноме історіографічних досліджень в Україні.

Ще одне застереження стосується визначення однієї зі сторін історіографічної взаємодії. Справа в тому, що до 2015 р. «дніпровські» історіографи були «дніпропетровськими», а тому назва статті — певна данина стилістичній гармонії. Зазначу також, що з інституційного погляду «дніпровськими» дослідники історії і теорії історичної науки ДНУ є лише 5 років, бо 2022 р. профільна кафедра припинила існування.

І, нарешті, я відчуваю себе зобов'язаним чітко означити власну етичну професійну позицію, яка через низку обставин особистого, інституційного, емоційного характеру, не дозволяє декларувати сувору об'єктивність підходів до представлення міжрегіональних історіографічних комунікацій. Як вихованець кафедри історіографії, джерелознавства та архівознавства ДНУ, що захистив тут дві дисертації, а з 2006 до 2022 рр. працював її завідувачем, я безпосередньо був активно залучений до тих процесів, які стали предметом розгляду в цьому тексті, до якого, зрозуміло, варто ставитися із урахуванням неминучого суб'єктивізму дослідника, який перебував усередині процесу. Проте, як відомо, безпосередня включеність до предмета своєї уваги означає не лише обмеження й небезпеки, але також низку істотних переваг.

Намагаючись сформулювати структуру проблеми, запропоную певні рівні її розгляду. За критеріями суб'єктів комунікації виділимо інституційний, персональний та теоретико-методологічний рівні. До інституційного належать контакти на рівні спільних кафедральних проєктів, участі в наукових збірниках, конференціях, у процесі наукової нобілітації; до персонального — особисті професійні, дружні контакти, обмін ідеями, друкованою продукцією; до теоретико-методологічного рівня — прямі й опосередковані ідейні впливи методологічного, проблемно-тематичного, стилістичного характеру (заочна та безпосередня комунікація щодо змісту та інструментарію проблемного поля історіографії).

У цьому випадку основним методом виявлення шляхів, форм, змісту, інтенсивності й напрямків наукової комунікації став формально-кількісний аналіз перехресних контактів харківських і дніпропетровських / дніпровських історіографів протягом останнього півстоліття. Застосування цього методу для дослідження динаміки історіографічного ландшафту вже продемонструвало як свою ефективність, так і природні обмеження (Zhurba, Platonov 2023; Zhurba 2011). Проте, на мою думку, він може стати надійним каркасом для культурологічного історіографічного проєкту.

Одним із найважливіших, на мій погляд, показників щільності інституційної комунікації є взаємна участь представників харківського і дніпропетровського історіографічних осередків у їхніх профільних виданнях. На історичних факультетах ДНУ та ХНУ з останньої чверті ХХ ст. виходило багато наукових збірників за різними напрямками діяльності кафедр історичного профілю. Серед них провідне місце посідали спеціалізовані періодичні видання, які ставали важливими майданчиками для комунікації історіографічно та джерелознавчо орієнтованих фахівців Дніпра, Харкова, України та зарубіжних спеціалістів.

Попри те, що КІДАД була молодша за братню харківську інституцію, перший профільний збірник на історичному факультеті вийшов ще 1970 р., до створення профільної кафедри (Voprosy

istoriografii 1970)¹, демонструючи в такий спосіб наявний кадровий потенціал у галузях історіографії та джерелознавства. Протягом півстолітньої історії кафедри у збірника змінилися чотири редактори. Це все були завідувачі кафедри — професори В. Я. Борщевський², М. П. Ковальський³, А. Г. Болебрух⁴ та О. І. Журба⁵. І хоч назва збірника не була стабільною, вона завжди відкрито декларувала його історіографічну та джерелознавчу спеціалізацію. Інколи дисциплінарна спрямованість видання визначалася вужче: історіографічна (*Aktual'nye istoriograficheskie problem* 1982), джерелознавча (*Istoriograficheskie i istochnikovedcheskie problemy* 1985), археографічна (*Analiz publikacij istochnikov* 1978), кліометрична (*Problemy primenenija kolichestvennyh metodov* 1988) спеціалізації закликали відповідних фахівців з України та за її межами взяти участь у черговому кафедральному проєкті. Окрім дисциплінарної заданості, редколегія неодноразово формувала збірники за проблемно-тематичним критерієм. Були збірники, присвячені проблемам історіографії та джерелознавства визвольного руху (*Istoriograficheskie i istochnikovedcheskie problemy* 1984), історії суспільної думки (*Istoriia suspil'noi dumky* 1992), проблемам історії теорії та методології історичних досліджень (*Teoretiko-metodologicheskie voprosy* 1987; *Teorija i metodika* 1989; *Istoriografichni ta dzhereleznavchi problemy* 2008). Визначаючи загальні зміни проблемно-тематичних ракурсів збірника за пів століття, варто відзначити відчутну динаміку від суто дисциплінарних постановок (до середини 1980-х рр.) до все більшого занурення в теоретико-методологічну та наукознавчу проблематику (кінець 1980-х — 2000-ті рр.). Особливо відзначаю чотири

¹ Оскільки формально видання здійснювалося на кафедрі загальної історії, а КІДАД була створена лише через 2 роки, ця публікація не належить до комплексу збірників цієї кафедри. Проте випускаючи перший збірник новоствореної інституції в 1975 р., редколегія помітила його як другий випуск.

² Головний редактор В. Я. Борщевський — 6 випусків: вип. 1–5 (1975–1978), вип. 8 (1982).

³ Головний редактор М. П. Ковальський — 11 випусків: вип. 6 (1978), 7 (1979), 9–16 (1983–1991), 18 (1995).

⁴ Головний редактор А. Г. Болебрух — 8 випусків: вип. 17 (1992), 19–25 (1997–2012).

⁵ Головний редактор О. І. Журба — 3 випуски: вип. 26–28 (2014–2022).

останні випуски з їх націленістю не стільки на історію і теорію історичної науки як такої, скільки на дослідження ролі й місця постаті конкретного історика в суспільних, інтелектуальних та історіографічних процесах і ситуаціях, на історіографічний побут, проблеми професійної етики та морального вибору, факторний аналіз історіографічної культури. Не можна не помітити й того, що якщо до останнього десятиліття існування збірника його обличчя визначав дисциплінарний баланс історіографічної, джерелознавчої та археографічної проблематики, то з початку 2010-х рр. стався помітний зсув у бік культурологічної історіографічної оптики з її увагою до проблеми історичної культури суспільства та ролі професійного цеху істориків у її формуванні.

За весь час існування збірника КІДАД якісних змін зазнала й динаміка географічного представлення його авторів. Якщо до середини 1980-х рр. видання наповнювалося переважно працями співробітників історичного факультету Дніпропетровського університету, то з другої половини 1980-х рр. при збереженні домінування місцевих істориків збірник і формально, і неформально набув статусу «міжвузівського», що дозволило істотно розширити географію представництва. Зовсім не повний перелік включає фахівців з Києва, Львова, Запоріжжя, Москви, Ленінграда, Ростова-на-Дону, Баку, Тбілісі, Омська, Одеси, Харкова. Зростання авторитету КІДАД та її співробітників підтвердило проведення на початку 1980-х рр. на її базі двох авторитетних всесоюзних конференцій з питань історіографії та джерелознавства. Протягом 1980-х — на початку 1990-х рр. відбулася зміна поколінь, яку засвідчила «злива» захистів докторських дисертацій (М. Ковальський, Г. Швидько, Ю. Мицик, І. Колесник, С. Плохій, В. Підгаєцький, А. Болебрух) з історіографії та джерелознавства. Таке потужне статусне й кадрове зростання стало підставою для створення у 1990-х рр. у Дніпропетровському університеті спеціалізованої вченої ради із захистів кандидатських і докторських дисертацій, що забезпечило можливість відтворення кадрового потенціалу як на історичному факультеті ДНУ, так і в широкому регіональному обширі. Значною мірою саме наявність відповідних фахівців та спеціалізованої ради стали важливим чинником встановлення регулярних наукових

комунікацій з історіографами та джерелознавцями Харкова, де в рамках університетських наукових структур спецрада із захисту дисертацій відповідного профілю так і не виникла. Саме складний, розтягнутий у часі бюрократичний процес захисту в спецраді ДНУ завжди творчих, неординарних, оригінальних кандидатських (С. Посохова, В. Іващенко, Ю. Кісельової, О. Вовк, Є. Рачкова та ін.) і докторських (С. Посохова, В. Кулікова) дисертацій, виконаних на КІДАХ у 2000-х — 2010-х рр., утворили нові форми наукової комунікації між фахівцями двох споріднених кафедр⁶. Рецензування поданих дисертацій призначеними радою фахівцями (якими були передусім представники КІДАД), виступи дніпропетровських історіографів як опонентів на захисті, неформальне спілкування, обмін ідеями і пропозиціями, фахові дискусії, — все це створювало міцний комунікаційний ґрунт для подальших спільних планів і проєктів, добрих людських стосунків.

Історія ранніх наукових комунікацій між харківськими та дніпропетровськими історіографами є поза межами живої історичної пам'яті більшості сучасників. Згадки про зародження і характер цих зв'язків залишив у невеличких спогадах ветеран КІДАХ проф. С. Куделко, публікацію якого в збірнику, присвяченому 30-річному ювілею КІДАД, можна вважати першим текстом у дослідженні взаємин харківських і дніпропетровських історіографів та джерелознавців (Kudelko 2003). Сергій Михайлович представив свої спостереження щодо перших не дуже приязних особистих контактів завідувачів профільних кафедр у середині 1970-х рр. І. Шермана та В. Борщевського, наголосив на епізодичності контактів у 1970-ті — першій половині 1980-х рр., згадав про знайомство з членами спорідненої кафедри на дніпропетровських всесоюзних конференціях на початку 1980-х рр., про те, що КІДАД була провідною організацією його кандидатської дисертації у 1987 р. С. Куделко особливо підкреслив значення інституційних контактів для наукової нобілітації його вихованців у дніпропетровській спецраді (7 дисерта-

⁶ Встановлення повного списку імен харків'ян, які захистилися у спецраді історичного факультету ДНУ, може стати предметом спеціального пошуку. Тут зазначені фахівці, які, на мою думку, визначали і визначають обличчя як кафедри, так і історіографічних досліджень в цілому.

цій) для становлення харківської історіографічної школи. З особливою теплою він згадував добрі людські і творчі наукові стосунки з М. Ковальським, І. Колесник, А. Болебрухом, Є. Черновим, констатував зростання третього покоління дніпропетровських історіографів.

Спостереження С. Куделка підтверджуються й аналізом участі харківських істориків у збірнику КІДАД. Наприклад, у перших двадцяти випусках (1975–2000) було надруковано лише дві статті харків'ян: у першому — робота В. Пікалова (Pikalov 1975), а в 11 випуску — стаття А. Авраменко (Avramenko 1985). Водночас, починаючи із 21 випуску (2003 р.), присутність харківських фахівців у збірнику стала тотальною. Жоден з восьми останніх номерів не виходив без їхньої активної участі. Безумовними лідерами тут були завідувач кафедри проф. С. Посохов (5 статей) та проф. С. Куделко (3). По дві статті надрукували Ю. Кісельова та С. Синюрка (Чухлій), по 1 — В. Іващенко, Є. Рачков, С. Бондаренко, О. Рябченко, Ю. Селевич, О. Чала, І. Денісенко. Загалом у восьми останніх збірниках вийшло 19 статей харківських авторів, тобто по 2,4 статті на випуск. Рекордним за кількістю був випуск 26 (2014) — 5 публікацій, де, окрім праць істориків, був представлений важливий текст професора хімії, а з 2025 р. академіка НАН України, М. Мchedlova-Петросяна, присвячений етичним аспектам наукової творчості в умовах сучасного інформаційного вибуху (Mchedlov-Petrosjan 2014).

Важливо відзначити, що п'ять останніх кафедральних збірників (вип. 24–28) створювали на основі матеріалів Наукових читань, присвячених пам'яті професора М. П. Ковальського (1929–2006). Кількісні параметри участі харківських колег у цих заходах свідчать, що зовсім не всі вони оформлювали свої виступи у вигляді статей до збірників КІДАД. У перших читаннях 2008 р. активну участь взяли шість харківських колег (Л. Жванко, А. Парфіненко, С. Куделко, О. Рябченко, Ю. Селевич), але до 24 випуску (2009) лише два останні надіслали свої тексти. У других читаннях у березні 2011 р. брали участь 5 харківських істориків та історіографів — С. Бондаренко та С. Куделко, а також у повному складі родина декана історичного факультету й завідувача КІДАХ С. Посохова (він сам, доцент кафедри історії

України Л. Посохова та їх син Іван). З них у статті до 25 випуску (2012) перетворилися доповіді С. Посохова та С. Куделка. У читаннях 2013 р. був представлений надпотужний харківський науковий десант — 9 дослідників (С. Куделко, С. Посохов, О. Богдашина, Ю. Кісельова, С. Чухлій, І. Посохов, О. Павлова, С. Бондаренко, М. Мчедлов-Петросян). З них до 26 випуску (2014) статті подали п'ять науковців (див. Додаток 1). На Читання в листопаді 2015 р. приїхали п'ять дослідників (С. Посохов, С. Куделко, Ю. Кісельова, С. Чухлій, Є. Рачков), з яких до 27 випуску (2017) свої тексти надіслали С. Посохов, Є. Рачков, С. Чухлій. Останні читання, присвячені пам'яті М. П. Ковальського, відбулися в листопаді 2018 р. за участі шістьох харківських фахівців (С. Посохов, С. Куделко, О. Вовк, О. Красько, Ю. Кісельова, О. Павлова). Доповіді С. Посохова та Ю. Кісельової стали основою для їхніх статей в останньому 28 випуску збірників КІДАД.

Як видно, такі форми перехресних комунікації, як особиста участь у наукових заходах та публікація своїх досліджень у збірниках наукових праць, найтісніше пов'язані між собою. Загалом у п'яти Наукових читаннях пам'яті М. П. Ковальського (2008–2018) взяли участь 18 харківських дослідників, абсолютна більшість яких представляла КІДАХ. Вони виступили з 31 доповіддю, на основі яких у збірниках КІДАД було надруковано 14 статей.

Варто зауважити, що читання на честь видатного українського історика-джерелознавця, започатковані його учнями і колегами, створювали, зокрема, й за аналогією з уже сталою на той час традицією проведення зусиллями харківських колег і друзів регулярних історіографічних читань на честь засновника й першого керівника КІДАХ В. І. Астахова (1922–1972). Перші читання відбулися 1992 р., а останні XVI Астаховські читання «Актуальні проблеми історіографії та джерелознавства», присвячені 60-річчю створення кафедри, відбулися в режимі online 24 жовтня 2024 р. під час війни та російських бомбардувань Харкова.

Обидва конференційні заходи мали багато спільного за формою проведення (як правило, два дні), організацією наукового діалогу (визначення проблемно-тематичного профілю зустрічі, перевага

дискусійних форм, представлення наукової продукції, увага до мемуарних засобів підтримки інституційного континуїтету), прагненням згуртувати навколо себе широке коло провідних фахівців у галузі історії та теорії історичної науки. Саме Астаховські читання виробили стійкий алгоритм підготовки історіографічних збірників як підсумку вербального обговорення заявленої проблематики на наукових зібраннях.

Дисциплінарна, проблемно-тематична, естетична близькість колективів споріднених кафедр, дружні, приязні особисті контакти, що встановилися між її членами, сприяли тісній співпраці, взаємному залученню до кафедральних проєктів, узгодженості планів та перспектив розвитку. Зокрема, проєкт вивчення етичного складника на просторах історичного пізнання реалізовувався як спільний задум. У редакторському зверненні до 26 випуску збірника КІДАД зазначалося, що «... згідно із домовленостями з нашими харківськими колегами, цей проєкт реалізовувався в два етапи. Перший — харківський, у формах XII Астаховських читань, які відбулися восени 2012 р. і відповідного збірника наукових праць і, другий — дніпропетровський: Наукові читання, присвячені пам'яті М. П. Ковальського та видання, якого стосується ця передмова» (Vid redkolehii 2014).

Запровадження такої форми дисциплінарної комунікації, як Астаховські читання, стало потужним стимулом для підготовки й випуску «Харківського історіографічного збірника» (1995–2017; далі — ХІЗ). Загалом вийшло 17 випусків, які відрізнялися від збірника КІДАД більшою регулярністю (як правило, раз на два роки), різноманітністю структури (наявність рубрик «документи і матеріали», «критика та бібліографія», «інтерв'ю», «memoia»), більшою діалогічністю і дискусійністю, широким залученням не лише вітчизняних, але й зарубіжних фахівців.

Біля витоків активного співробітництва колективу КІДАД з новим історіографічним виданням стояла професор І. Колесник, якій належало

7 статей у ХІЗ⁷. Тоді ж, від середини 1990-х рр., розпочалося тісне співробітництво і дружба з харківськими колегами завідувача КІДАД А. Болебруха (5 публікацій) та Є. Чернова (5 статей, з яких 4 у співавторстві). Треба відзначити, що статті Є. Чернова у співавторстві з С. Болдирем, Т. Портновою, О. Журбою ставали для них першими кроками на шляху до комунікації з харківськими колегами. Рекордсменом за кількістю публікацій у ХІЗ серед дніпровських історіографів став автор цієї статті (8, з яких у співавторстві 3), якому вдалося долучити до творчих, наукових та дружніх комунікацій з харківськими колегами свою колегу і дружину професора Т. Литвинову (3 статті, одна з яких у співавторстві).

Загалом внесок дніпропетровських / дніпровських історіографів у формування наукового обличчя ХІЗ у кількісному вимірі виглядає так: 15 авторів з 1995 до 2018 рр. у 17 випусках надрукували 36 статей. Без їхніх праць виходили лише три випуски (5-й за 2002, 7-й за 2004 та 12-й за 2013). Тобто кожен випуск містив у середньому більше 2-х статей дніпрян. Рекордним за їхньої участі був 15 випуск за 2016 р., де до представників КІДАД активно долучилися члени кафедри всесвітньої історії та історії України ДНУ. Загалом тут було надруковано 8 статей сімох дніпровських авторів.

На відміну від участі харківських колег у збірниках КІДАД, яка набула найвиразніших масштабів лише з початку ХХІ ст., коли в останніх 8 випусках (2003–2022) було надруковано 19 праць, на відміну від 2 статей у перших 20 випусках (1975–2000), активність дніпрян у харківському збірнику протягом усього його творчого життя була досить стабільною. Проте, враховуючи, що час існування ХІЗ розпочинався з другої половини історії історіографічного збірника ДНУ, можемо впевнено стверджувати, що найвища інтенсивність і регулярність творчих обмінів харківських та дніпровських фахівців припадала на перші два десятиліття ХХІ ст. (див. табл. 1).

⁷ Від початку 2000 р. І. І. Колесник залишила кафедру історіографії та джерелознавства Дніпропетровського університету та стала науковим співробітником Інституту історії НАН України у Києві. Її роботи, опубліковані в ХІЗ після 2000 р., враховані у таблиці 1, але позначені +1.

Попри міцні творчі контакти історіографів та джерелознавців обох університетів як на інституційному, так і на особистісному рівні, інтенсивність професійних комунікацій з кінця 2010-х рр. істотно знизилася й почала набувати інших форм. Деякі причини такої ситуації на поверхні. Зміна політики МОН стосовно фахового статусу університетських періодичних видань призвела до припинення виходу як ХІЗ, так і збірника «Історіографічні та джерелознавчі проблеми історії України». Початок російської агресії у 2014 р. та повномасштабне вторгнення у 2022 р. спричинили, окрім усього іншого, посилену переорієнтацію дослідницької уваги гуманітаріїв з теоретико-методологічної проблематики, питань осмислення, писання та трансляції історичного знання на проблеми екстремальної історії (війни, окупація, голод, колабораціонізм, біженство, переселенство, військові злочини, історична політика та історична контрпропаганда). На додачу до цього зменшення навантаження та набору студентів призвели до завершення у 2022 р. 50-річної історії КІДАД. Тобто та конструкція інституційної комунікації, що сформувалася в завершеному вигляді на середину 1990-х рр., через 30 років припинила своє існування. З двох історіографічних збірників і двох відповідних кафедр залишилися одна — КІДАХ, але й вона зазнала відчутних кадрових втрат та істотно змінила зміст і напрями своєї наукової діяльності, зосередившись на проєктах, пов'язаних із проблемами саморепрезентації міста, захистом культурної спадщини, дослідженням образів, символів, культурних ландшафтів міста у воєнний час.

Попри відчутне ослаблення інституційної дніпровсько-харківської комунікації, контакти, обміни, спільні наукові проєкти на рівні особистих контактів не припиняються. Частіше їхніми ініціаторами стають харківські колеги. Серед найбільш помітних — проєкт CityFace, реалізація якого за активної участі дніпрян завершилася підсумковою монографією (*U poshukakh oblychchia mista 2021*), підготовка спеціального номера англomовного випуску люблінського журналу, присвяченого «довгому» українському ХІХ ст. (*Wschodni Rocznik Humanistyczny 2023*) за редакцією професора С. Посохова, створення спільних панелей та участь у ХVІ Міжнародному конгресі

з дослідження XVIII ст. у Римі (липень 2023) та III Конференції Українського товариства з дослідження XVIII ст. (грудень 2025), участь в останніх Астаховських читаннях (2024), підготовка статей до «Вісника Харківського університету», про що свідчить і цей текст.

Зважаючи на відчутні й цілком зрозумілі професійні деформації сучасної української гуманітаристики, спричинені воєнним часом, рефлексії щодо природи, історії, методів історичного пізнання зберігають особливе значення для збереження професійного обличчя і трансляції історіографічного досвіду. А тому дослідження професійних комунікацій провідних українських центрів вивчення історії і теорії історичної науки набувають додаткової актуальності. Спроба представити один з аспектів такої взаємодії, запропонувати й апробувати метод її кількісного аналізу може стати важливим стимулом для більш широких постановок, подальшого осмислення і розв'язання цього питання.

Список літератури / References

Aktual'nye istoriograficheskie problemy otechestvennoj istorii XVII–XIX vv. / otv. red. V. Ja. Borshhevskij. Dnepropetrovsk: Izd-vo DGU, 1982. 167 s. (In Russian)

Актуальные историографические проблемы отечественной истории XVII–XIX вв. / отв. ред. В. Я. Борщевский. Днепропетровск: Изд-во ДГУ, 1982. 167 с.

Analiz publikacij istochnikov po otechestvennoj istorii / otv. red. N. P. Koval'skij. Dnepropetrovsk: Izd-vo DGU, 1978. 109 s. (In Russian)

Анализ публикаций источников по отечественной истории / отв. ред. Н. П. Ковальский. Днепропетровск: Изд-во ДГУ, 1978. 109 с.

Avramenko A. M. Pervichnye materialy zemel'nyh perepisej 1877–1878 i 1905 godov i perspektivy ih izuchenija. *Istoriograficheskie i istochnikovedcheskie problemy otechestvennoj istorii: Aktual'nye problemy istochnikovedenija i special'nyh istoricheskij disciplin* / otv. red. N. P. Koval'skij. Dnepropetrovsk: Izd-vo DGU, 1985. S. 74–79. (In Russian)

Авраменко А. М. Первичные материалы земельных переписей 1877–1878 и 1905 годов и перспективы их изучения. *Историографические и источниковедческие проблемы отечественной истории: Актуальные проблемы источниковедения и специальных исторических дисциплин* / отв. ред. Н. П. Ковальский. Днепропетровск: Изд-во ДГУ, 1985. С. 74–79.

Istoriia suspil'noi dumky Rosii ta Ukrainy XVII — pochatku XX st. / vidpov. red. A. H. Bolebrukh. Dnipropetrovs'k: Vyd-vo DDU, 1992. 206 s. (In Ukrainian)

Історія суспільної думки Росії та України XVII — початку XX ст. / відпов. ред. А. Г. Болебрух. Дніпропетровськ: Вид-во ДДУ, 1992. 206 с.

Istoriograficheskie i istochnikovedcheskie problemy otechestvennoj istorii: Aktual'nye problemy istochnikovedeniia i special'nyh istoricheskikh disciplin / otv. red. N. P. Koval'skij. Dnepropetrovsk: Izd-vo DGU, 1985. 141 s. (In Russian)

Історіографіческіе і істочниковедческіе проблемы отечественной истории: Актуальные проблемы источниковедения и специальных исторических дисциплин / отв. ред. Н. П. Ковальский. Днепропетровск: Изд-во ДГУ, 1985. 141 с.

Istoriograficheskie i istochnikovedcheskie problemy otechestvennoj istorii: Istoriografija osvoboditel'nogo dvizhenija i obshhestvennoj mysli Rossii i Ukrainy / otv. red. N. P. Koval'skij. Dnepropetrovsk: Izd-vo DGU, 1984. 157 s. (In Russian)

Історіографіческіе і істочниковедческіе проблемы отечественной истории: Історіографія освободительного движения и общественной мысли России и Украины / отв. ред. Н. П. Ковальский. Днепропетровск: Изд-во ДГУ, 1984. 157 с.

Istoriografichni ta dzhereloznavchi problemy istorii Ukrainy. Rozvidky z teorii ta metodolohii doslidzhen' / vidpov. red. A. H. Bolebrukh. Dnipropetrovs'k: Vyd-vo DNU, 2008. 258 s. (In Ukrainian)

Історіографічні та джерелознавчі проблеми історії України. Розвідки з теорії та методології досліджень / відпов. ред. А. Г. Болебрух. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2008. 258 с.

Kudelko S. M. S chuvstvom glubokoj priznatel'nosti. *Istoriografichni ta dzhereloznavchi problemy istorii Ukrainy. Istoriografii ta dzhereloznavstvo u chasovomu vymiri* / vidpov. red. A. H. Bolebrukh. Dnipropetrovs'k: Vyd-vo DDU, 2003. S. 43–45. (In Russian)

Куделко С. М. С чувством глубокой признательности. *Історіографічні та джерелознавчі проблеми історії України. Історіографія та джерелознавство у часовому вимірі* / відпов. ред. А. Г. Болебрух. Дніпропетровськ: Вид-во ДДУ, 2003. С. 43–45.

Mchedlov-Petrosjan N. O. Jetcheskij aspekt nauchnyh publikacij v uslovijah informacionnogo vzryva (opyt raboty himika). *Istoriografichni ta dzhereloznavchi problemy istorii Ukrainy* / vidpov. red. O. I. Zhurba. Dnipropetrovs'k: Lira, 2014. S. 223–241. (In Russian)

Мчедлов-Петросян Н. О. Этический аспект научных публикаций в условиях информационного взрыва (опыт работы химика). *Історіографічні та джерелознавчі проблеми історії України* / відпов. ред. О. І. Журба. Дніпропетровськ: Ліра, 2014. С. 223–241.

Pikalov V. G. Voprosy istorii sovetskogo stroitel'stva na Ukraine 1918–1930 g. v sovetskoj istoriografii. *Voprosy otechestvennoj istoriografii i istochnikovedenija* / otv. red. V. Ja. Borshhevskij. Dnepropetrovsk: Izd-vo DGU, 1975. S. 14–24. (In Russian)

Пикалов В. Г. Вопросы истории советского строительства на Украине 1918–1930 г. в советской историографии. *Вопросы отечественной историографии и источниковедения* / отв. ред. В. Я. Борщевский. Днепропетровск: Изд-во ДГУ, 1975. С. 14–24.

Problemy primeneniya kolichestvennyh metodov analiza i klassifikacii istochnikov po otechestvennoj istorii / otv. red. N. P. Koval'skij. Dnepropetrovsk: Izd-vo DGU, 1988. 120 s. (In Russian)

Проблемы применения количественных методов анализа и классификации источников по отечественной истории / отв. ред. Н. П. Ковальский. Днепропетровск: Изд-во ДГУ, 1988. 120 с.

Teoretiko-metodologicheskie voprosy razvitija sovetskoj istoricheskoj nauki. Dnepropetrovsk: Izd-vo DGU, 1987. 143 s. (In Russian)

Теоретико-методологические вопросы развития советской исторической науки / отв. ред. Н. П. Ковальский. Днепропетровск: Изд-во ДГУ, 1987. 143 с.

Teorija i metodika istoriograficheskikh i istochnikovedcheskikh issledovanij / otv. red. N. P. Koval'skij. Dnepropetrovsk: Izd-vo DGU, 1989. 210 s. (In Russian)

Теория и методика историографических и источниковедческих исследований / отв. ред. Н. П. Ковальский. Днепропетровск: Изд-во ДГУ, 1989. 210 с.

U poshukakh oblychchia mista: Praktyky samoreprezentatsii mist Ukrainy v industrial'nu ta postindustrial'nu dobu / Red. kol.: Kravchenko V. (zah. red.), Posokhov S. (zah. red.), Kulikov V., Liubavs'kuj R., Rachkov Ye. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy; Kharkivs'kuj natsional'nyj universytet imeni V. N. Karazina. Kharkiv: Vydavnytstvo Tochka, 2021. 564 s. (In Ukrainian)

У пошуках обличчя міста: Практики саморепрезентації міст України в індустріальну та постіндустріальну добу / Ред. кол.: Кравченко В. (заг. ред.), Посохов С. (заг. ред.), Куліков В., Любавський Р., Рачков С. Міністерство освіти і науки України; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків: Видавництво Точка, 2021. 564 с.

Vid redkolehii. *Istoriografichni ta dzhereloznavchi problem istorii Ukrainy. Profesijna etyka istoryka u mizhdystyplinarnomu prostori* / vidpov. red. O. I. Zhurba. Dnipropetrovsk: Lira, 2014. S. 3–4. (In Ukrainian)

Від редколегії. *Історіографічні та джерелознавчі проблем історії України. Професійна етика історика у міждисциплінарному просторі* / відпов. ред. О. І. Журба. Дніпропетровськ: Ліра, 2014. С. 3–4.

Voprosy istoriografii i istochnikovedenija vseobshhej istorii / otv. red. V. Ja. Borshhevskij. Dnepropetrovsk: Izd-vo DGU, 1970. 171 s. (In Russian)

Вопросы историографии и источниковедения всеобщей истории / отв. ред. В. Я. Боршевский. Днепропетровск: Изд-во ДГУ, 1970. 171 с.

Wschodni Rocznik Humanistyczny. Nasz długi dziewiętnasty wiek / pod. red. S. Posochowa. Lublin, 2023. Tom XX. № 3. 277 p. (In English).

Zhurba O. I. «Dnipropetrovskij istoriko-arheografichnij zbirnik» i ego istoriograficheskaja sreda. *Mir istorika: istoriograficheskij sbornik* / otv. red. V.P. Korzun. Вып.7. Omsk: Izd-vo Omsk. gos. un-ta, 2011. S. 413–434. (In Russian)

Журба О. И. «Дніпропетровський історико-археографічний збірник» и его историографическая среда. *Мир историка: историографический сборник* / отв. ред. В. П. Корзун. Вып.7. Омск: Изд-во Омск. гос. ун-та, 2011. С. 413–434.

Zhurba O. I., Platonov I. V. Rerezentatsiia suchasnoi rehional'noi istoriohrafii na storinkakh «Ukrains'koho istorychnoho zhurnalu». *Doslidzhennia z istorii i filosofii nauky i tekhniky* [Studies in History and Philosophy of Science and Technology] / vidp. red. V. S. Savchuk. Dnipro: Lira, 2023. T. 32. No. 1. S. 116–125. (In Ukrainian)

Журба О. І., Платонов І. В. Репрезентація сучасної регіональної історіографії на сторінках «Українського історичного журналу». *Дослідження з історії і філософії науки і техніки* / відп. ред. В. С. Савчук. Дніпро: Ліра, 2023. Т. 32. № 1. С. 116–125.

Список скорочень

ХІЗ — Харківський історіографічний збірник

КІДАД — Кафедра історіографії, джерелознавства та архівознавства
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

КІДАХ — Кафедра історіографії, джерелознавства та археології
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Табл. 1. Збірники КІДАД і КІДАХ та перехресні публікації харківських та дніпровських фахівців*.

Table 1. The collected volumes of the Department of Historiography, Source Studies, and Archival Studies at Oles Honchar Dnipro National University and the Department of Historiography, Source Studies, and Archaeology at V. N. Karazin Kharkiv National University, and the cross-publications of Kharkiv and Dnipro specialists.

Збірники КІДАД				Збірники КІДАХ (ХІЗ)				
кількість авторів у збірнику / харківські автори / назви їхніх робіт			випуски КІДАД	рік	ХІЗ	кількість авторів у збірнику / дніпровські автори / назви їхніх робіт		
1			2	3	4	5		
14/1	Пикалов В.	Вопросы истории советского строительства на Украине 1918–1930 гг. в советской историографии	Вип.1	1975				
15/0			Вип. 2	1976				
12/0			Вип. 3	1976				
12/0			Вип. 4	1977				
16/0			Вип. 5	1978				
8/0			Вип. 6	1978				
17/0			Вип. 7	1979				
15/0			Вип. 8	1982				
23/0			Вип. 9	1983				
21/0			Вип. 10	1984				
27/1	Авраменко А.	Первичные материалы земельных переписей 1877–1878 и 1905 гг. и перспективы их изучения	Вип. 11	1985				

* Знак + стосується статей проф. І. Колесник того періоду, коли вона залишила КІДАД, переїхала до Києва й розпочала роботу в Інституті історії України НАН України.

18/0			Вип. 12	1987				
24/0			Вип. 13	1988				
25/0			Вип. 14	1989				
24/0			Вип. 15	1990				
19/0			Вип. 16	1991				
15/0			Вип. 17	1992				
17/0			Вип. 18	1995	Вип. 1	14/1	Колесник И.	Українська історіографія в контексті національного відродження України: спроба періодизації
19/0			Вип. 19	1997	Вип. 2	22/3	Колесник И.	История исторического познания в постсоветском научном пространстве: методологические и социальные функции
							Болдырь С., Чернов Е.	Историографический образ: опыт расширения методологического арсенала науки истории исторического познания
				1998	Вип. 3	21/0	Головко В.	Витоки української національної ідентичності
21/0			Вип. 20	2000	Вип. 4	16/2	Колесник И.	Историческая наука и историческое искусствознание в конце XX в.: методологический аспект
							Головко В.	Категорія «історіографія» в українській історичній науці в діаспорі

				2002	Вип. 5	21/0		
26/1	Куделко С.	С чувством глубокой признательности	Вип. 21	2003	Вип. 6	30/1	Болебрух А.	Два листи В. Н. Каразіна 1820 р.
27/3	Посохов С.	Образы университетов в российской публицистике второй половины XIX – начала XX в.	Вип. 22	2004	Вип. 7	24/0		
	Куделко С.	Геополитический компонент ленинских идей революции и построения социализма						
	Іващенко В.	Особенности функционирования профессорско-студентских спогодів з історії Харківського університету в історико-культурному просторі (друга половина XIX – початок XX ст.)						
				2006	Вип. 8	29/3	Болебрух А.	Приобрела ли историография новый образ?
							Чернов Є.	Региональная история: опыт теоретической интерпретации
							Журба О.	«Неісторіографічне» у формуванні регіональної історіографії Слобожанщини

23/2	Денісенко І.	Пolemіка про викладання церковно-історичних дисциплін у російських університетах під час обговорення університетського статуту 1863 р. (на прикладі Харківського університету)	Вип. 23	2008	Вип. 9	25/4+1	Болебрух А.	История истории: муки повторной самоидентификации
	Чала О.	Методологічні положення етнографічної роботи В.П. Іванова					Руднев М.	«Крестьянский вопрос» в предреформенной России в научно-идеологических компаниях конца 1920-х – 1930-х годов (Н. М. Дружинин contra М. Н. Покровский)
							Журба О., Чернов Є.	Функція історіографії в сучасному пізнавальному просторі
							+ Колесник І.	«Міждисциплінарність» як концепт
30/2	Селевич Ю.	Документи Харківської духовної консисторії як джерело з економічного розвитку Харківської єпархії	Вип. 24	2009				

	Рябченко О.	«Корінь навчання гіркий, а анекдоти його кумедні...». Сатирико-гумористичний текст як джерело вивчення повсякденності українського студентства (1920-ті рр.)						
				2010	Вип. 10	2 8 / 3 + 1	Портнова Т., Чернов	Куновская история науки: «мир природы», или «мир истории»?
							Болебрух А.	Историография в ракурсе истории науки
							+ Колесник І.	Історіографія у сучасному поняттєвому просторі
35/2	Куделко С.	Последняя книга в библиотеке вождя (повод к размышлениям о фактах и судьбах историков Харьковского университета)	Вип. 25	2012	Вип. 11	30/4+1	Журба О., Чернов С.	Научная истина — правда научно-ориентированной истории
	Посохов С.	Замітки на маргінесі однієї книги (Н. М. Яковенко «Вступ до історії»)					Болебрух А.	Мораль в структуре исторической науки

							Портнова Т.	Profession oblige: у пошуках етичного кодексу науки
							+ Колесник І.	Кар'єра історика: етичний вимір
				2013	Вип. 12	18/0		
29/5	Посохов С.	Этические проблемы исторической имагологии	Вип. 26	2014				
	Бондаренко С.	Образи та імажинізм: оптика читання як етос і антропологія погляду в історіописанні						
	Мчедлов-Петросян Н.	Этический аспект научных публикаций в условиях информационного взрыва (опыт работы химика)						
	Чухлій С.	«Історик другого плану» як історіографічний концепт						
	Киселева Ю.	К вопросу об этическом измерении историографической критики (на материалах Императорского Харьковского университета)						

				2015	Вип. 14	26/1+1	Журба О.	Російська імперія в академічних репрезентаціях регіональної історіографії (за виданнями чернігівського цеху істориків)
							+ Колесник І.	Михаил Барг — историк будущего времени
				2016	Вип. 15	27/6	Світленко С.	«Свої» і «чужі» символи історичної пам'яті у світогляді та творчій спадщині Д. І. Яворницького
							Литвинова Т.	Историческая память и инструментализация прошлого в социальных проектах дворянства Левобережной Украины середины XIX в.
							Журба О.	Історична культура Катеринослава та особливості формування історичної пам'яті регіону
							Журба О.	Історична культура імператорської Росії і українська історіографія (Рец. на кн.:...)
							Бобильова С.	Дневниковые записи немецкой домохозяйки как медиум памяти

							Венгер Н.	Низовой национализм как форма общественных отношений в поздней Российской империи: эмпириологический анализ «немецкого вопроса»
							Ходченко Е.	Канадский фронт глазами иммигрантов (конец XIX — начало XX вв.)
							Шаталов Д.	Українські землі, імперська історія: козацькі пам'ятки у сприйнятті російських мандрівників кінця XVIII — першої половини XIX ст.
17/3	Посохов С.	Професійні історики і політика пам'яті в харківському регіоні	Вип. 27	2017	Вип. 16	22/3	Журба О.	М. І. Костомаров у репрезентаціях українських історичних наративів
	Рачков Є.	Символічні прояви кризи університетської ідентичності в Україні наприкінці XX — на початку XXI ст.					Литвинова Т.	Н. И. Костомаров и проблема генезиса крепостного права в Украине
	Синюрка (Чухлій) С.	Історія істориків: М. В. Ключков і С. Г. Пушкарьов					Світленко С.	Українське народолюбство Миколи Костомарова

				2018	Вип. 17	14/3	Ж у р б а . О., Литви- нова Т.	А. Г. Болебрух: верность теме, как способ самореプレゼ- нтации историка
							Венгер А.	З листів до М. С. Грушев- ського: І. С. Степанов про конфлікт з Д. І. Яворни- цьким
17/2	Посохов С.	«Харків у дзеркалі світової літерату- ри»: погляд історика	Вип. 28	2022				
	Кісельова Ю.	Емоційна саморепре- зентація ав- тобіографіч- них текстів істориків XIX ст.						

Oleh Zhurba

Doctor of Historical Sciences, Professor

Oles Honchar Dnipro National University

72 Nauky Avenue, 49045, Dnipro, Ukraine

E-mail: zhurba.oi@i.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7800-0743>

INSTITUTIONAL COMMUNICATION BETWEEN DNIPRO AND KHARKIV IN THE FIELD OF HISTORIOGRAPHY

The essay contributes to our understanding of the development of historiographical studies in the last quarter of the 20th and first quarter of the 21st centuries through the exploration of academic communication between the historiographers and historiographical research establishments of Kharkiv and Dnipro. The author employs quantitative analysis of the collections of research papers periodically published by the Department of Historiography, Source Studies, and Archival Science of Oles Honchar Dnipro National University (DNU) and Department of Historiography, Source

Studies, and Archaeology of V. N. Karazin Kharkiv National University (KhNU). From 1975 to 2022, the DNU department produced 28 such collections, featuring 21 articles by colleagues from Kharkiv. From 1995 to 2018, the KhNU department published 17 issues of the Kharkiv Historiographical Collection, which included 36 contributions by Dnipro historiographers. Three distinct periods of cooperation can be identified based on the dynamics of communication. The first period (mid-1970s to mid-1990s) was marked by a low level of interaction, limited to sporadic contacts and publications. Only the Dnipropetrovsk historiographical collection was in existence at that time, and scholars in both departments looked primarily towards Union-level research hubs. The second period (mid-1990s to mid-2010s) represents the peak of Kharkiv-Dnipro communication, as both of these regional historiographical centers entered their most productive era, marked by the development of two powerful cohorts of researchers, the appearance of the Kharkiv Historiographical Collection, and the establishment of both departmental periodicals as authoritative platforms for historiographical scholarship. Regular colloquiums were held, dedicated to the memory of the prominent scholars V. I. Astakhov and M. P. Kovalsky. The third period, starting in the mid-2010s, coincided with a time of trial for the nation, which, combined with non-stop reforms in higher education, led to a notable decline in historiographical studies. Regular academic gatherings and the publication of historiographical collections ceased, the department at DNU was closed, and the Kharkiv historiographers sustained significant losses. Under such conditions, institutional communication gives way to personal contact.

Keywords: historiographical communication, Ukrainian historiography, Kharkiv historiographers, Dnipro historiographers, historiographical periodicals.

Конфлікт інтересів

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів щодо публікації цього рукопису. Крім того, автор повністю дотримувався етичних норм, зокрема щодо уникнення плагіату, фальсифікації даних і дублювання публікацій. У роботі не використано ресурси штучного інтелекту.

Conflict of Interest

The author declares the absence of any conflict of interest regarding the publication of this manuscript. In addition, the author has fully adhered to ethical standards, including the avoidance of plagiarism, data falsification, and redundant (duplicate) publication.

No artificial intelligence tools were used in the preparation of this work.

Дата першого надходження статті до видання: 06.01.2026.

Date of the article's initial submission to the Journal: 06.01.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.02.2026.

Date of acceptance of the article for publication after peer review: 22.02.2026.

Дата публікації: 20.03.2026.

Date of publication: 20.03.2026.